Німецька консультативна група
Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Серія консультативних робіт [PP/06/2008]

Проблема «європейських газових цін» в Україні

Фердінанд Павел, Інна Юзефович

Берлін/Київ, Жовтень 2008 р.

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) – провідний український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. ІЕД був заснований у жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ.

Місія ІЕД - вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України. В рамках місії ІЕД націлює свою діяльність на надання висококваліфікованої експертної оцінки в галузі економіки й економічної політики, бути реальним чинником формування громадської думки шляхом організації відкритого публічного діалогу та сприяти розвитку економічних та суспільних наук, і стимулювати розвиток дослідницької спільноти України.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Рейтарська 8/5-А,
01034 Київ, Україна
Тел: +38 044 / 278 63 42
Факс: +38 044 / 278 63 36
institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Про Німецьку консультативну групу

Німецька консультативна група з питань економічних реформ працює в Україні з 1994 року, консультуючи український уряд й інші державні органи, такі як Національний банк України, по широкому колу питань економічної політики і розвитку фінансового сектору. Наші аналітичні роботи презентуються і обговорюються під час постійних зустрічей з посадовцями високого рангу. Група фінансується німецьким Федеральним міністерством економіки і технологій у рамках програм TRANSFORM та наступних після неї програм технічної допомоги.

Німецька консультативна група
З питань економічних реформ
c/o Berlin Economics
Schillerstr. 59
D-10627 Берлін
Тел: +49 30 / 20 61 34 64 0
Факс: +49 30 / 20 61 34 64 9
info@beratergruppe-ukraine.de
www.beratergruppe-ukraine.de

© 2008 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
© 2008 Німецька консультативна група
Всі права захищені.

Проблема «європейських газових цін» в Україні?

Резюме

У нещодавно підписаному прем'єр-міністрами України та Російської Федерації меморандумі про співпрацю сторони зафіксували домовленість про поступове приведення цін на імпортний газ до рівня *«європейських газових цін»* упродовж трирічного перехідного періоду в обмін на *«європейські тарифи»* на транзит газу територією України. На тлі цих подій у нашій роботі пропонується визначати *«європейські газові ціни»* як вартість газових поставок в Європу з вирахуванням витрат на транзит з України до ринків ЄС. Беручи за основу дане твердження та поточні ціни на російський імпортний газ в Німеччину, а також транзитні витрати, які відображають *«європейські тарифи»*, робота дає оцінку нинішнім *«європейським газовим цінам»* в Україні на рівні 554 дол. США за тис. м. куб. Оскільки *«європейські газові ціни»* загалом відповідають розвитку цін на нафту-сирець із часовим лагом приблизно у п'ять місяців, найімовірніше, що ціна зростатиме й надалі, до кінця 2008р., перед тим, як падіння цін на нафту, що розпочалося в серпні 2008 р., призведе до зниження цін на газ. Враховуючи зазначене, ми прогнозуємо альтернативні рівні *«європейських газових цін»* на основі альтернативних змін ціни на нафту. Наші оцінки прогнозують зростання цін на газ до рівня від 450 дол. США за тис. м. куб. до 750 дол. США за тис. м. куб. до 2012 р., коли Україна перейде до рівня *«європейських газових цін».*

Друга частина роботи розглядає поточну систему внутрішніх цін на газ та оцінює її спроможність адаптуватись до подальшого зростання цін. Хоча ця система є досить успішною в забезпеченні низького рівня цін на газ для населення, вона має і суттєві недоліки. По-перше, система створює додаткове цінове навантаження на промисловість задля перехресного субсидування привілейованих споживачів. Зокрема, постачання дорогого імпортного газу теплокомуненерго спричиняє значні фінансові втрати, що й надалі збільшуватимуться зі зростанням імпортних цін. Більш того, постачання населенню газу внутрішнього видобутку по регульованим цінам не стимулює виробництво внутрішнього газу і залучення інвестицій, вкрай необхідних для використання українського потенціалу. На кінець, зобов'язання Нафтогазу поставляти газ привілейованим споживачам загрожує економічній життєздатності всього холдингу і таким чином створює ризики для функціональної діяльності системи в цілому.

Відповідно до зазначеного вище, ми рекомендуємо використати трирічний перехідний період, передбачений домовленістю між прем'єр-міністрами України та Росії, для якомога швидшого та м'якішого забезпечення переходу до запланованого зростання рівня цін. Для досягнення цієї мети, на нашу думку, можна в цілому залишити чинну схему ціноутворення, однак масштаб очікуваних змін вимагає фундаментальних перетворень на інституціональному рівні. Загалом, мають бути досягнуті чотири ключові цілі:

i) **Забезпечити зростання цін для домогосподарств на <u>дисциплінуючому</u> рівні.**

ii) **Забезпечити економічну життєздатність Нафтогазу як ключового гравця в газовому секторі**

iii) **Зменшити перехресне субсидування населення з боку промисловості**

iv) **Забезпечити довготривалий стійкий розвиток газового сектору України**

Для досягнення зазначених цілей мають бути здійснені такі основні кроки:

- Оцінка основних потреб споживачів щодо енергозабезпечення і відповідне покращення методології формування тарифів.

- Звільнення Нафтогазу від зобов’язання поставляти газ привілейованим споживачам та передача цього зобов’язання юридично незалежним організаціям, які отримуватимуть з бюджету компенсацію за відповідні втрати.
- Покращення методології формування тарифів у сегменті внутрішнього видобутку газу для того, щоб забезпечити необхідні інвестиційні стимули.
- Поступове скасування спеціальної надбавки в структурі тарифів для промисловості внаслідок зниження попиту на енергоресурси з боку привілейованих споживачів.
- Продовження загальних структурних реформ, спрямованих на посилення конкуренції та інвестиційні стимули у газовому секторі України.

Автори

Фердінанд Павел	fpavel@diw-econ.de	+49/ 30 / 89789-497
Інна Юзефович	yuzefovych@ier.kiev.ua	+380 44 / 235 63 42

Зміст

1. Вступ

2. «Європейські газові ціни» для України

    2.1 Імпортні ціни на газ у країнах ЄС
    2.2. Визначення рівня «європейських газових цін» в Україні
    2.3 Оцінка поточних і прогнозованих «європейських газових цін»

3. Проблема високих внутрішніх цін на газ

    3.1 Вплив «європейських газових цін»
    3.2 Проблеми

4. Рекомендації

Додаток 1: Оцінка цін на російський газ в Німеччині

Додаток 2: Моделювання ціноутворення на внутрішньому ринку газу України

1. Вступ

Із підписанням прем'єр-міністрами України та Російської Федерації меморандуму про співпрацю[1] в газовій сфері у жовтні 2008 р. Україна взяла на себе зобов'язання щодо поступового зростання цін до рівня *«європейських газових цін»* впродовж трирічного перехідного періоду. Російська Федерація, зі свого боку, погоджується перейти на *«європейські транзитні тарифи»* для газу, який вона поставлятиме територією України. Хоча така домовленість є очевидним компромісом між позиціями двох країн, залишається незрозумілим, якого рівня фактично досягнуть *«європейські газові ціни»* протягом наступних років і як до нього могли б бути і будуть пристосовані внутрішні ціни для різних груп споживачів.

Зважаючи на це, метою даної роботи є формулювання методології визначення *«європейських газових цін»* та оцінка їх рівня за різними сценаріями розвитку світових цін на нафту. Враховуючи це, дана робота аналізує чинний механізм ціноутворення на внутрішньому ринку газу в Україні і обговорює проблеми, що виникатимуть при подальшому зростанні цін. Відповідно до цього, в останній частині ми надаємо рекомендації щодо того, які додаткові заходи мають бути здійснені для пом'якшення негативних наслідків зростання внутрішніх цін на газ.

2. «Європейські газові ціни» для України

2.1 Імпортні ціни на газ у країнах ЄС

Постачання газу вимагає наявності розвинутої інфраструктури, яка має бути створена та профінансована до здійснення будь-яких поставок. Тому, контракти на поставку газу мають містити окремі умови, що визначають, яким чином покупці та продавці розподіляють між собою всі ринкові ризики. В Європі контракти на поставку газу, як правило, передбачають наступні ключові умови:

- Продавець поставляє визначені обсяги газу, а покупець зобов'язується купувати певні ринкові обсяги за довготривалими контрактами терміном дії до 35 років;
- Ціноутворення базується на концепції чистої експортної вартості (*netback value*)[2], тобто вартості заміщення газу у пункті поставки газу в залежності від цін на конкурентні види палива.

Такі контракти були підписані, коли в 1960-х рр. було розроблене величезне Гронінгенське газове родовище. З того часу вони використовувалися практично при всіх основних поставках газу до ЄС, включаючи поставки з Росії, Алжиру і Норвегії. Нещодавно Газпром подовжив довгострокові контракти на поставку газу з чотирма основними партнерами ЄС OMV, Eni, E.ON-Ruhrgas та Gas de France на період з 2027 по 2036рр.[3] Тому довгострокові контракти, що базуються на чистій експортній вартості, й надалі складатимуть основу газового ціноутворення в ЄС принаймні у середньостроковій перспективі.[4]

Для визначення вартості заміщення газу найчастіше використовуються нафтопродукти (світлі або темні). Отже, ціни на російський імпортний газ в ЄС істотним чином обумовлені змінами

---

[1] Див. http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko/48e611dcd0b1c/

[2] Відповідно до терміну, який використовується Секретаріатом Енергетичної Хартії, публікація "Ціни на енергію: міжнародні механізми формування цін на нафту і газ", 2007. (Прим. перекладача)

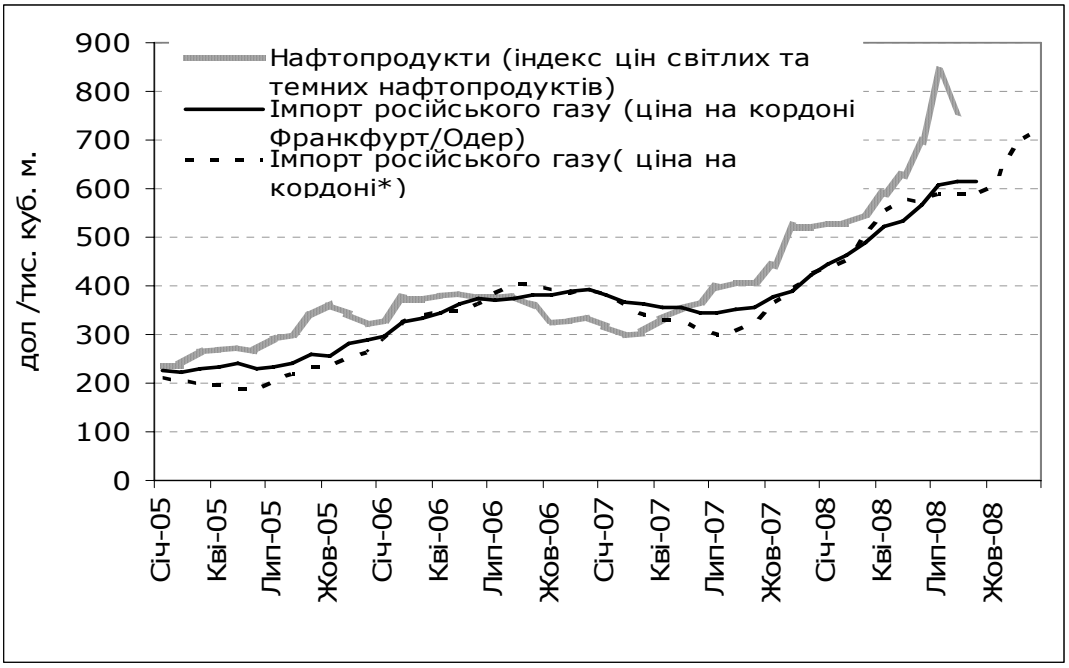
[3] Energy Charter Secretariat (2008). *Putting a Price on Energy. International Pricing Mechanisms for Oil and Gas*. Brussels, Belgium.

[4] Європейська Комісія наразі переглядає законність контрактів на довгострокові поставки газу на конкурентних підставах. Малоймовірно, що результат оцінювань позначиться на існуючих контрактах оскільки це вимагатиме значних компенсаційних виплат.

цін на продукти нафтопереробки. Безпосереднє порівняння цін на рисунку 1 демонструє, що обидві ціни зазнають схожих змін із часовим лагом приблизно у п'ять місяців, протягом яких зміни в цінах на паливо призводять до відповідних змін у цінах на російський імпортний газ. Дійсно, регресійний аналіз цін на продукти нафтопереробки (із врахуванням лагу) відповідно до ціни імпортного газу демонструє, що близько 94% варіації в цінах на імпортний газ пояснюється змінами в цінах на нафтопродукти (див. Додаток 1).

Рисунок 1

Динаміка цін на імпортний газ та нафтопродукти в Німеччині (січень 2005 – жовтень 2008)

Розраховані як функції цін на нафтопродукти (5-місячний лаг, див. Додаток 1)
Джерело: www.energate.de, власні розрахунки

Принцип чистої вартості (*netback value*) також визначає вартість газу у будь-якій точці його відбору впродовж маршруту поставки як його вартість в пункті призначення з вирахуванням транспортних витрат на доставку від точки відбору до пункту призначення.

2.2. Визначення рівня «європейських газових цін» в Україні

Принцип чистої експортної вартості (netback value) загалом використовується Газпромом для визначення «європейських газових цін» в Україні. Відповідно до цього принципу, комерційна вартість газу на українсько-російському кордоні дорівнює вартості газу в ЄС із вирахуванням повних витрат на транспортування. Застосування цього принципу до газового ціноутворення в Україні відповідає принципам економічної теорії. Оскільки попит ЄС на російський газ фактично не є насиченим, чиста вартість дорівнює втраченому прибутку (альтернативні витрати) внаслідок поставок газу в Україну.[5]

[5] Відповідно, той самий принцип застосовувався в попередній консультативних роботах Німецької консультативної групи (2006 р). *Український імпорт газу: у напрямку надійних і економічно прийнятних транзакцій*. Консультативна робота V12.

Оскільки точна вартість не може бути розрахована через конфіденційність необхідної інформації, оцінка чистої вартості російського газу в Україну може розраховуватися у такий спосіб:

- Чиста експортна вартість російського газу на ринки ЄС визначається відповідно до цін на російський газ у Німеччині, найбільшого експортного ринку (Рисунок 1); та
- Транспортні витрати з українсько-російського кордону визначаються відповідними витратами на транзит.

При визначенні транспортних витрат, слід мати на увазі, що чинні транзитні тарифи в Україні встановлюються на низькому рівні в обмін на імпортну ціну, що є нижче чистої експортної вартості. Отже, оцінка транзитних тарифів має бути відповідним чином скоригована. У Табл. 1 наведені транзитні тарифи, встановлені в країнах, що знаходяться впродовж маршруту від України до Німеччини. За даними тарифами загальні транзитні витрати складають близько 41,5 дол. США за тис. м. куб.[6] Хоча в Україні найнижчі транзитні тарифи, інші країни встановлюють тарифи на рівні 2,42 – 3,52 дол. США за тис. м. куб. на 100 км. *«Європейські транзитні тарифи»* для України вочевидь мали б наближатися до 3,5 дол. США за тис. м. куб. на 100 км, що призвело б до підвищення до 59,5 дол. США за тис. м. куб. загальних витрат на транзит з України до Німеччини.

Таблиця 1

Транзитні тарифи за газ для окремих європейських країн

	Відстань (км)	**Сукупні витрати** (дол./тис. м. куб.)	**Транзитні тарифи** (дол./тис. м. куб./100 км)
Україна	950	15,2	1.60
Словаччина	350	11,9	3.39
Чеська Республіка	380	14,4	3.80
Німеччина	450	10,9	2.42
Бельгія	250	8,8	3.52
Транзитні витрати (Україна* – Німеччина, 2008)	1680	41,5	2.5
Транзитні ставки (пристосовані до маршруту Україна – Німеччина)**		**59.5**	**3,5**

Транзитні ставки через Україну = 1,6 дол./тис м. куб./100 км
Транзитні ставки через Україну = 3,5 дол./тис. м. куб./100 км
Джерело: Секретаріат Енергетичної Хартії (2006 р.), власні розрахунки.

2.3 Оцінка поточних і прогнозованих «європейських газових цін»

Як показано на Рисунку 1, ціни на російський імпортний газ в ЄС значно підвищились під впливом росту цін на нафту, а саме на 250% з січня 2005 р. Тому, незважаючи на те, що ціни на імпортний газ в Україні з 2005 р. зросли більш ніж втричі, вони залишились на рівні значно нижчому ніж той, що відповідає *«європейським газовим цінам»*. Наприклад, при ціні в 614 дол. США за тис. м. куб. у Німеччині у вересні 2008 р. Чиста експортна вартість поставок російського газу в Україну складає близько 554 дол. США за тис. м. куб., що втричі[7] більше,

[6] Сума транзитних витрат через територію України, Словаків та Чеську Республіку.
[7] Див. додаток 1 результати регресії цін нафти-сирець на ціни на нафтопродукти.

ніж нинішня ціна на рівні 179,5 дол. США за тис. м. куб. Однак ціни на імпортний газ в Україні визначаються протягом більш тривалих періодів, найвірогідніше протягом повного календарного року. Протягом таких періодів, імпортні ціни в Німеччині значно змінилися, наприклад підвищились на 40% за період із січня по вересень 2008 р. Таким чином, рівень *«європейських цін»* має визначатися протягом більш тривалого періоду. Втім, вони залишаються значно вищими за чинні імпортні ціни на газ в Україні.

У 2009 р. очікуваний рівень *«європейських цін»* залежить від очікуваних цін на імпорт російського газу до Німеччини. Як наведено вище, це у в свою чергу визначається цінами на нафтопродукти (впродовж часового лагу в шість місяців), що також залежить від розвитку світових цін на сиру нафту. Таким чином, на основі очікуваних цін на сиру нафту та встановленого взаємозв'язку між цінами на нафту-сирець та нафтопродукти, як описано в Додатку 1, ми можемо визначити модель формування цін на імпортний газ у Німеччині, а отже, й рівень *«європейських цін»* на газ в Україні.

Для того, щоб спрогнозувати майбутній розвиток цін на нафту-сирець, розглянемо два варіанти, сценарії з високою та низькою ціною:

- Прогноз для **сценарію з високою ціною** базується на домінуючих на середину 2008р. ринкових очікуваннях, що орієнтовані на підвищення цін.[8] Цей сценарій передбачає поступове зростання ціни з 100 дол. США за барель у серпні 2008 р. до 170 дол. США за барель у 2009 р.
- Для **сценарію з низькою ціною** очікується, що нинішня фінансова криза призведе до глобального економічного спаду із зниженням цін на нафту до 80 дол. США за барель у 2009 р.

Обидва сценарії передбачають поступове зростання цін на нафту в межах з 90 дол. США за барель (сценарій з низькою ціною, Рисунок 2) до 155 дол. США за барель (сценарій з високою ціною) до 2012 р.

На додаток до цін на сиру нафту, зазначений часовий лаг у впливі цін на нафту на ціни на газ припускає, що зміни в обмінному курсі євро – долар США матимуть вплив на ціни російського імпорту в доларах в ЄС і, таким чином, на рівень *«європейських цін»* в Україні.

На Рисунку 3 наведено результати прогнозування *«європейських газових цін»* для України.[9] З огляду на часовий лаг зменшення цін на сиру нафту та нафтопродукти з липня 2008 р. (Рисунок 2) призведе до зменшення цін на газ тільки п'ятьма місяцями пізніше, тобто до січня 2009 р. Крім того, враховуючи ціни на продукти нафтопереробки у жовтні 2008 р., розвиток цін на газ може бути прогнозований із достатньою вірогідністю до березня 2009 р. Пізніше спостерігається вплив двох різних сценаріїв розвитку цін. Як демонструє Рисунок 3, прогнозовані до 2012 р. ціни на нафту на рівні 155 дол. США за барель відповідають ціні на газ між 700 та 800 дол. США за тис. м. куб., у той час як ціна на нафту на рівні 90 дол. США за барель викликає зростання цін на газ до 450 дол. США за тис. м. куб.

Відповідно до цього динаміка розвитку кінцевої ціни, представлена на Рисунку 3, вказує на можливий сценарій зростання імпортних цін на газ в Україні, починаючи з 179,5 дол. США за тис. м. куб. у 2008 р., 320 дол. США за тис. м. куб. у 2009 р., 400 дол. США за тис. м. куб. у 2010 р. та 500 дол. США за тис. м. куб. у 2011 р. До 2012 р. в Україні будуть встановлені *«європейські ціни»* на рівні 550 дол. США за тис. м.куб.

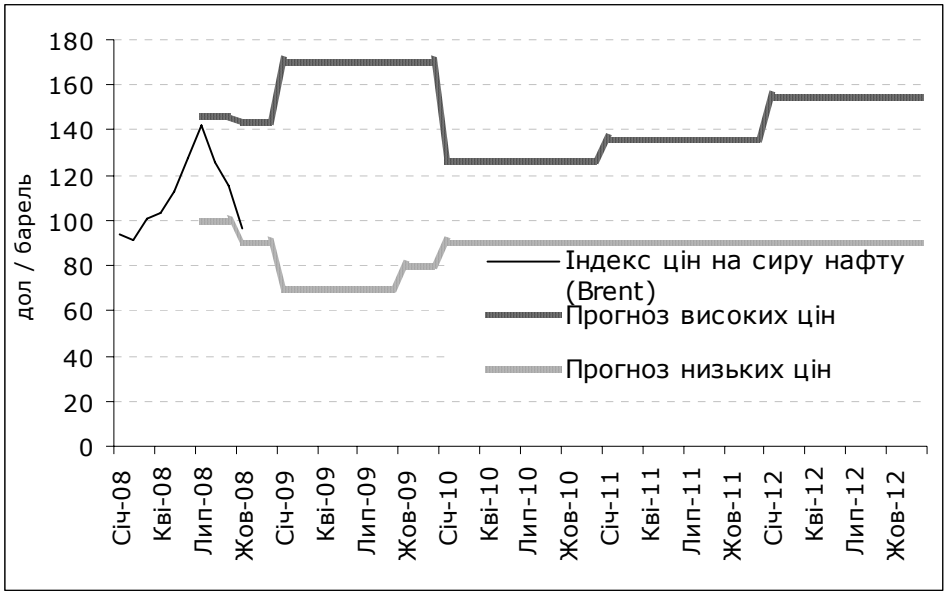
---

[8] Ціни отримані з прогнозів головних міжнародних банків як зазначено в звіті Конкорд Капітал (2008 р). *Independent E&Ps. A first look.* Kyiv, Ukraine.

[9] Відповідно до всіх прогнозованих варіантів транзитні тарифи залишаються постійними на рівні 59.5 дол/тис. м. куб., що є справедливим, оскільки вони в основному складаються з капітальних витрат, тоді як частка витрат на газ у сукупних витратах зазвичай не перевищує 10%. Таким чином, ми вважаємо, що можливе зростання європейських газових цін не матиме значного впливу на транзитні ставки в європейських країнах.

Рисунок 2

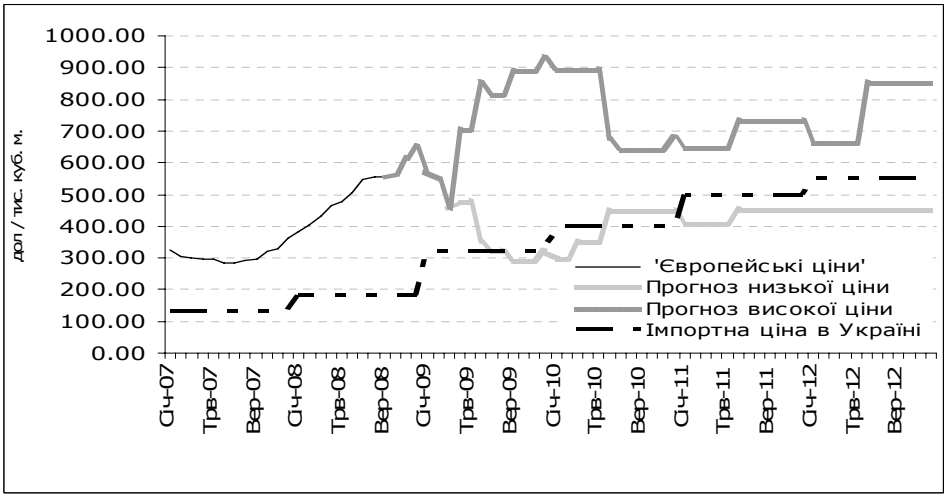
Ціни на сиру нафту (індекс цін на сиру нафту Brent) та прогнози (дол/барель)

Джерело: www.energate.de, Конкорд Капітал,власні прогонози.

Рисунок 3

Прогноз *«європейських газових цін»* в Україні

Джерело: www.energate.de,власні прогнози.

3. Проблема високих внутрішніх цін на газ

З початку 2006 р., коли імпортні ціни на газ почали стабільно зростати, уряд України мав визначити схеми ціноутворення, які б максимально пом'якшували негативний вплив на різні групи споживачів газу, зберігаючи при цьому економічну життєздатність українського газового сектору в цілому. Загалом, чинні схеми ціноутворення на внутрішньому ринку газу не передбачають безпосереднього регулювання цін на ринках оптових продаж, але

встановлюють дві додаткові надбавки на оптові ціни[10] та використовують отримані кошти для перехресного субсидування поставок газу привілейованим споживачам, наприклад, теплокомуненерго та населенню (див. Вставка 1). Однак чутки про неплатоспроможність НАК «Нафтогаз України» наводять на думку, що ця система вичерпала свою економічну життєздатність.

Вставка 1. Ціноутворення на внутрішньому ринку газу в Україні

Чинні схеми ціноутворення[11] розрізняють три групи споживачів, (a) промислові споживачі (включаючи генераторів теплової енергії та підприємства транспортування газу), (b) теплокомуненерго та (c) населення. Для кожного типу, застосовуються різні схеми ціноутворення:

(a) Промислові споживачі:

- Купують газ на оптовому ринку за нерегульованими цінами, які визначаються *імпортними цінами* і *оптовою маржею*. Таким чином, оптові ціни на газ обмежуються найкрупнішим трейдером Газом України;
- Зобов'язані сплачувати додаткову надбавку на оптові ціни, «*витрати на реалізацію*», для покриття витрат Газу України від поставок газу іншим групам споживачів (див. нижче);
- Сплачують *цільову надбавку* 12% (6% для хімічної промисловості, відповідно)[12] на оптові ціни та витрати від реалізації; і
- Сплачують *тариф за зберігання, а також* (середні) *тарифи на поставку та транспортування*.

(b) Компанії теплокомуненерго отримують купують газ від Газу України за регульованими цінами, встановленими Кабінетом Міністрів України. Вони також сплачують *цільову надбавку* на дисконтному рівні 2%, а також несуть витрати за транспортування та поставку. Однак Газ України все ще несе збитки від зобов'язання поставляти газ цій групі споживачів, оскільки ціни для теплокомуненерго встановлені на рівні нижчому за оптові ціни.

(c) Населення має спеціальні привілеї: річні обсяги споживання газу населенням, що досягають близько 20 млрд. м. куб., відповідають обсягам внутрішнього видобутку газу. Для того, щоб утримувати ціни на найнижчому можливому рівні, три дочірні компанії Нафтогазу, які спільно видобувають 93% внутрішнього газу,[13] мають продавати весь видобутий газ за регульованими цінами Газу України, який постачає газ населенню. Кабмін встановлює ціни у такий спосіб, щоб покривати витрати газовидобувних компаній, додаючи 4% *цільової надбавки*, середні витрати за поставку та транспортування, а також ПДВ. Хоча теоретично ця схема має покривати всі витрати, на практиці ціна продажу газу трьома газовидобувними компаніями не покриває всіх виробничих витрат, зокрема, не повною мірою покриває капітальні витрати.[14] Таким чином, у Нафтогазу також накопичуються втрати від продажу газу населенню, в основному у вигляді втраченого доходу від капіталу.

[10] Дві цінові надбавки називаються *цільова надбавка* (дохід Державного Бюджету) та *витрати на реалізацію* (дохід Нафтогазу).

[11] Див. додаток 2 список чинних постанов та положень.

[12] Є також певні привілеї щодо *цільової надбавки*. Наприклад, завдяки падінню світових цін на сталь, металургійна промисловість була повністю звільнена протягом вересня 2008 р.

[13] Укргазвидобування (14.7 млрд. м. куб.), Укрнафта (3.2 млрд. м. куб.) та Чорноморнафтогаз (1.3 млрд. м. куб, дані по 2007 р.).

[14] Для кожного з трьох виробників встановлено окрему ціну. Разом з середньозваженою в приблизно 200 грн. за тис. кубометрів ці рівні витрат лише частково враховують дохід від капіталу. На противагу, інвестиційний фонд Тройка Діалог оцінює середні витрати видобування (операційні витрати + капітальні витрати) в 300 дол/тис. кубометрів (quoted from Oxford Institute for Energy Studies (2007). Ukraine's gas sector. Oxford, UK, p.50).

3.1 Вплив «Європейських газових цін»

Ми будуємо цінову модель, на основі діючих принципів та регулювання в Україні, для того, щоб продемонструвати спроможність діючої системи регулювати ціноутворення на внутрішньому ринку газу за умов пристосування імпортних цін до *«європейського рівня»*. (див. детальнішу інформацію у Додатку 2). Результати таких розрахунків наведені в Таблиці 2. Стовпчик (а) показує поточні (вересень 2008 р.) ціни для промисловості з розбивкою на їх компоненти, а також регульовані ціни для теплокомуненерго та населення. Крім того, таблиця показує передбачуваний ринковий дохід Нафтогазу від промислових споживачів, його доходи від *Витрат на реалізацію* (додаткової надбавки на оптові ціни), а також витрати від постачання теплокомуненерго та населенню. В цілому, приведений баланс Нафтогазу за цінами 2008 р. – це втрати у розмірі приблизно 2700 млрд. грн. Однак, майже 5000 грн. доходів від спеціальної надбавки, а також додаткові надбавки на оптові ціни, створюють достатньо ресурсів для покриття всіх витрат Нафтогазу (спочатку С*пеціальна Надбавка йде в* Державний Бюджет). Однак система вимагає надання істотних трансфертів з державного бюджету, що не має чіткого законодавчого забезпечення і таким чином додає політичної невизначеності.

Таблиця 2

Внутрішні ціни на газ* (грн/тис. кубометрів) та фінансові результати для Нафтогазу протягом переходу до «Європейських газових цін»

Рік	**(а) 2008**	**(б) 2009**	**(в) 2010**	**(г) 2011**	**(д) 2012**
Імпортна ціна	**898**	**1600**	**2000**	**2500**	**2750**
В дол./тис.м.куб.	*180*	*320*	*400*	*500*	*550*
Маржа постачальника	37	66	83	104	114
Витрати на реалізацію	87	100	110	120	125
Спеціальна надбавка	123	212	263	327	359
Витрати на зберігання, транспортування та поставку	190	258	297	346	370
Ціна для промислових споживачів	**1334**	**2236**	**2753**	**3396**	**3718**
Ціна для теплокомуненерго	**656**	**1092**	**1396**	**1751**	**1918**
Ціна для населення**	**442**	**509**	**509**	**531**	**553**
Доходи і витрати Нафтогазу					
Ринковий дохід***	1161	2071	2588	3235	3559
Дохід від *Витрат на реалізацію*	3586	4122	4535	4947	5153
Втрати від поставок :					
теплокомуненерго	-4661	-8551	-10191	-12503	-13764
населенню	-2806	-3049	-3773	-4333	-4443
Баланс Нафтогазу	**-2719**	**-5407**	**-6841**	**-8654**	**-9495**
Дохід від Витрат на Реалізацію	**4918**	**8379**	**10350**	**12810**	**14045**

* *Ціни для населення, що включають ПДВ, всі інші без ПДВ.*

** *Середньозважені ціни для різних споживацьких груп (за обсягами споживання)*

*** *Ринковий дохід Нафтогазу є оптовою маржею (наприклад 37 грн/тис. кубометрів в 2008р.) і відповідного обсягу товарів. Припускаємо, що Газ України Нафтогазу є найбільшим оптовим трейдером на ринку, а інші трейдери, зокрема Газпром Збут, постачають близько10 млрд м куб.*

Джерело: власні розрахунки

Ми припускаємо, що імпортна ціна зростає протягом наступних трьох років до 320 дол. США за тис. м.куб. у 2009 р., 400 дол. за тис. м.куб. у 2010 р. та 500 дол. за тис. м.куб. у 2011 р., що наведено в стовпчиках (б), (в) і (г). Ми робимо припущення, що до 2012 р. імпортні ціни на газ досягнуть «європейського рівня», який на той час дорівнюватиме 550 дол. за тис. м.куб. (стовпчик (д)). На вищі імпортні ціни уряд реагує підвищенням регульованих цін для теплокомуненерго та населення, а також коригуванням *Витрат за Реалізацію*. Кожного року ці параметри мають змінюватися таким чином, щоб забезпечити позитивний баланс між втратами від поставок газу теплокомуненерго та населенню з однієї сторони, і сукупними доходами від *Витрат на Реалізацію* та *Спеціальної Надбавки* з іншої.

Звичайно, очікуване зростання імпортних цін втричі призведе до значних цінових шоків. Хоча внутрішні ціни не відчують одразу початкового цінового шоку, ми все ще очікуємо зростання на 300% цін для промисловості, а також цін для теплокомуненерго (таким чином, ціни для компаній комунальної теплоенергетики залишаться на вдвічі нижчому рівні за промислові ціни). На противагу цьому, урядовці спробують утримати зростання цін для населення на найнижчому можливому рівні. Як показують результати з Таблиці 2, зростання середньозважених цін на 25% буде достатнім для того, щоб збалансувати сукупні фінансові потоки в газовому секторі.

Для Нафтогазу вирівнювання ціни може мати значні наслідки. Як показують розрахунки, наведені в Таблиці 2, зростання сукупного відшкодування від ринкового доходу і *Витрат на Реалізацію* є значно нижчими за втрати, понесені від постачань газу привілейованим споживачам. Наприклад, у 2012 р. сукупні прибутки та доходи у розмірі приблизно 8700 млн. грн. (1740 млн. дол. США або 1% ВВП) є нижчими за сукупні втрати на більш ніж 18000 млн. грн. (3640 млн. дол. США або 2,6% ВВП). Хоча відповідні чисті втрати Нафтогазу у розмірі 1900 млн. грн. мали б бути профінансовані за рахунок надходжень від *Спеціальної Надбавки*, залежність компанії від такого розподілу коштів з бюджету значно посилиться, збільшуючи невизначеність щодо майбутнього компанії. Зрештою, Таблиця 2 також показує, що найбільші втрати будуть понесені від постачання дорогого імпортного газу теплокомуненерго, найслабкішій ланці в діючій системі ціноутворення.

3.2 Проблеми

Хоча діючій на українському ринку схемі ціноутворення вдавалось до цього часу досягати своєї головної мети – зменшувати вплив цінових шоків на населення, вищезазначені розрахунки висвітлюють проблеми, які спричинює дана система:

По-перше, зобов'язання сплачувати *Спеціальну Надбавку* та *Витрати на Реалізацію* для промисловості призводить до збільшення оподаткування на більш ніж 10%. Таким чином, промислові споживачі несуть значне навантаження, будучи вже найбільш чутливими до газових цінових шоків. Більш того, субсидії, які часто надаються певним галузям промисловості, спричинюють додаткове викривлення і збільшують невизначеність щодо майбутнього розвитку цін.

По-друге, привілейовані ціни для теплокомуненерго вже спричиняють найбільші втрати в самій системі. Якщо ця практика буде збережена, перехід до *«європейських цін»* призведе до зростання втрат до 13800 млн. грн. у 2012 р. В той же час, надання збереження привілейованих цін зменшує стимули для проведення структурних реформ у секторі комунального теплопостачання, в якому місцева влада зазвичай встановлює тарифи на тепло на доволі низькому рівні таким чином, що компанії з теплопостачання не мають можливості покривати витрати.

По-третє, зобов'язання дочірніх компаній Нафтогазу постачати газ внутрішнього видобутку населенню за регульованими цінами створює ряд проблем в майбутньому. Методологія, що визначає рівень регульованих цін, не дуже чітко визначена, зокрема в тому, що стосується виробничих витрат, які вона визначає. В дійсності, порівняння наявних оцінок витрат на видобуток газу в Україні – наприклад, 300 грн. за тис. м куб. за оцінкою компанії Тройка

Діалог[15] – з поточним середнім тарифом у приблизно 200 грн. за тис. м куб., показує, що регульовані ціни не покривають всі відповідні витрати та, зокрема, неможливість відшкодування капітальних витрат. Як наслідок, така практика не сприяє залученню інвестицій у сектор внутрішнього видобутку газу в Україні. Це, у свою чергу, створює інші проблеми. За рівнем доведених запасів у більш ніж 1 трлн. м куб. Україна займає третє місце в Європі, поступаючись лише Норвегії та Нідерландам за обсягом запасів газу (Табл. 3). Таким чином, Україна має значний потенціал у виробництві газу. Однак, як показує співвідношення доведених запасів до щорічних обсягів виробництва (третя колонка в Табл. 3), цей потенціал активно не використовується.[16] В дійсності, виробництво внутрішнього газу в Україні впало зі свого рекордного рівня у 68.7 млрд. м. куб. у 1975 р. до 40 млрд. м. куб. у 1985 р. та поступово стабілізувалося на рівні між 16 та 22 млрд. м. куб. газу з 1990-х рр., головним чином через виснаження запасів, що використовувались до теперішнього часу. В той час, коли існує достатня кількість родовищ, що можуть бути розроблені, низький рівень регульованих тарифів не здатний створити достатніх стимулів. До 2007 р. зростаючі оптові ринкові ціни надавали потужний стимул незалежним розвідувальним та виробничим компаніям для спільної розробки газових родовищ з державними компаніями. Однак, зобов'язуючи всі компанії, що працюють за спільними угодами з державними структурами, продавати газ за регульованими цінами Газу України, Кабінет Міністрів переважно зупинив ці види діяльності у 2007 р. Сьогодні певна кількість незалежних виробників все ще працюють на ринку, але їх обсяги виробництва не відповідають значному зростанню цін на оптовому ринку.

Таблиця 3

Доведені запаси природного газу в Європі та Євразії

	Трильйони кубометрів	**Частка від цілого**	**R/P співвідношення***
Російська Федерація	44,65	75,2%	73,5
Азербайджан	1,28	2,2%	*
Туркменістан	2,67	4,5%	39,6
Узбекистан	1,74	2,9%	29,8
Казахстан	1,90	3,2%	69,8
Україна	**1,03**	**1,7%**	**54,0**
Данія	0,12	0,2%	12,6
Німеччина	0,14	0,2%	9,6
Італія	0,09	0,1%	10,0
Нідерланди	1,25	2,1%	19,4
Норвегія	2,96	5,0%	33,0
Польща	0,11	0,2%	26,4
Румунія	0,63	1,1%	54,4
Сполучене Королівство	0,41	0,7%	5,7
Інша Європа та Євразія	0,43	0,7%	39,4
Загалом	**59,41**		**55,2**

Співвідношення доведених запасів до щорічних обсягів виробництва
Джерело: BP Statistical Review of World Energy June 2008

[15] See Oxford Institute for Energy Studies (2007). Ukraine's Gas Sector. Oxford, UK, p.50

[16] Нижчий показник співвідношення показує, що резерви експлуатуються більш інтенсивно (більші щорічні виробничі / доведені запаси).

Четверта проблема, спричинена діючою схемою ціноутворення на внутрішньому ринку газу, пов'язана з компанією Нафтогаз. Як державний холдинг, компанія контролює найбільшого оптового трейдера (Газ України), оператора транспортної системи (Укртрансгаз), три найбільші газовидобувні компанії (Укргазвидобування, Укрнафта та Чорноморнафтогаз), і спеціального трейдера для теплокомуненерго (Газ Тепло), а також декілька газорозподільних компаній (Облгази). Як така, компанія є дуже важливою для надійного функціонування української газової системи, а її потенціал інвестувань у великомасштабну інфраструктурну модернізацію є важливим для майбутнього розвитку. Отже, якщо незважаючи на те, щопроведення структурних реформ, таких як подальше відокремлення систем транспортування та розподілення, може бути потенційно вигідним, все ж слід уникати різкого припинення діяльності Нафтогазу. Однак, як демонструє Табл.2, значні привілеї для теплокомуненерго та населення створили ситуацію, за якої ринкові доходи компанії є набагато меншими ніж витрати, які вона несе через свої зобов'язання щодо постачання газу. Така ситуація вже загрожувала фінансовому стану Нафтогазу і вимагала надання чітких державних гарантій у розмірі 12000 млн. грн. (2400 млн. дол. США) з державного бюджету 2008 р., для того, щоб врятувати її від технічного дефолту. Однак цифри у Табл. 2 показують, що фінансова ситуація Нафтогазу не покращиться протягом наступних років, таким чином залежність компанії від бюджетних трансфертів буде дедалі зростати.

4. Рекомендації

Як зазначено на початку даної роботи, рішення щодо переходу на *«європейські газові ціни»* є безальтернативним. Отже три роки перехідного періоду, які передбачаються у меморандумі, підписаному у жовтні 2008 р., мають бути використані для забезпечення якомога швидшого та м'якішого приведення внутрішніх цін до європейського рівня. Як демонструє обговорення у попередній секції, діючі цінові схеми можуть бути використані для визначення загальних процедур, але це вимагає фундаментального інституційного вдосконалення. Загалом, відкоригована схема ціноутворення на внутрішньому ринку газу має досягати наступних чотирьох ключових цілей:

i) Забезпечити зростання цін для домогосподарств на <u>дисциплінуючому</u> рівні

ii) Забезпечити економічну життєздатність Нафтогазу як ключового гравця в секторі газу

iii) Зменшити перехресне субсидування населення промисловістю

iv) Забезпечити довготривалий стійкий розвиток українського газового сектору

Ми пропонуємо наступні рекомендації для того, щоб досягти поставлених цілей у врівноважений спосіб:

Рекомендації i)

За існуючих низьких рівнів тарифів для населення, а також низьких рівнів доходів значної частини українського населення, є очевидною необхідність в уникненні стрімкого зростання внутрішніх цін до європейського рівня. З цією метою практика поставок населенню природного газу за регульованими цінами має бути збережена, однак в більш довершеній формі. Хоча цінова диференціація в залежності від обсягів споживання, передбачена діючими правилами, є позитивом елементом, пороги споживання визначаються довільно і без достатнього практичного обґрунтування. В дійсності, серед оцінених 88% міських

домогосподарств та 70% сільських, більшість споживають нижче першого порогу (2.5 тис. кубометрів) і таким чином платять найнижчу ціну.[17] Враховуючи це, необхідними заходами для досягнення цілі і) є наступні:

- Оцінити енергетичні потреби населення та визначити відповідний поріг для базового споживання газу
- Визначити систему диференціації тарифів[18], яка заохочує споживання нижче рівня базового споживання, але оподатковує споживання обсягів вище даного рівня

Рекомендації іі)

Забезпечення економічної життєздатності Нафтогазу як ключового гравця газового сектору вимагає відокремлення збиткових зобов'язань щодо постачання та їх передачу окремому утворенню. Більш того, необхідно вдосконалювати систему регулювання цін на газ внутрішнього видобутку, а також заохочувати привілейованих споживачів до скорочення обсягів споживання газу. Для досягнення цього ми пропонуємо наступне:

- Створити незалежне від Нафтогазу державне підприємство із зобов'язанням постачати газ для домогосподарств та комунальних служб за регульованими цінами з одночасної закупівлею газу у місцевих постачальників за регульованими цінами та на оптовому ринку за ринковими цінами. Ця організація має бути юридично та економічно незалежною від усіх структур Нафтогазу, а її збитки мають компенсуватися з державного бюджету.
- Створити стимули для виробництва внутрішнього газу та інвестицій в існуючі родовища, визначити методологію оцінки витрат на внутрішній видобуток газу згідно з сучасною регуляторною практикою, тобто з чітким визначенням капітальних витрат.
- Для стимулювання розробки нових родовищ слід дозволити усім компаніям-виробникам газу, які співпрацюють з державними організаціями, продавати продукцію на оптовому ринку за нерегульованими цінами. Для забезпечення поступового переходу можна запровадити досить жорсткі квоти на виробництво з їх подальшим послабленням.
- Для стимулювання необхідних реформ в секторі централізованого опалення, потрібно відійти від практики компенсацій витрат постачальникам газу до компенсації цих витрат виробникам опалення, створюючи таким чином додаткові стимули для реформування сектору, що в більшій мірі знаходиться в компетенції органів місцевого самоврядування.

Рекомендації ііі)

Зменшення перехресного-субсидування вимагає зменшити або навіть скасувати *Витрати на реалізацію та Спеціальну надбавку* на ціни для промисловості. Однак, покриття усіх збитків від постачання газу привілейованим споживачам вимагає значного фінансування, яке зростатиме і надалі. На основі розрахунків, наведених у Табл. 2, загальні втрати у 2008 р. дорівнюють 3.2% загальних фіскальних витрат (без державних гарантій). Враховуючи цінові зміни, які пропонуються на 2012 р., цей показник може зрости до більш ніж 7%. Таким чином, втрати нової компанії, відповідальної за постачання газу привілейованим споживачам, не можуть бути повністю покриті за рахунок «регулярного» бюджетного доходу. Однак, як *Витрати на Реалізацію,* так і *Спеціальна Надбавка* повинні зберігатись як тимчасове рішення, а згодом – передбачатись їх скасування. Таким чином необхідно:

---

[17] Див. Німецька Консультативна Група(2006). *Ціни на газ для населення: Як поєднати економічні і соціальні міркування*. Консультативна робота V15 для аналізу закономірностей споживання газу населенням, проведеного на основі дослідження Держкомстату доходів та витрат домогосподарств у 2005 році. Згідно з цими даними, понад 99% домогосподарств споживає менше 6 тис. м.куб., другого з поміж трьох встановлених порогів.

[18] Див. Німецька Консультативна Група (2006 р.). *Ціни на газ для населення: як поєднати економічні і соціальні міркування*. Консультативна Робота V15.

- Поєднати *Витрати на Реалізацію* та *Спеціальну Надбавку* у єдиний збір та визначити критерій, за яким його рівень буде зменшуватись, наприклад, в залежності від ступеню еластичності між зростанням цін та зменшенням споживання газу привілейованими споживачами.

Рекомендації iv)

Окрім нагальної потреби в адаптації до «європейських цін на газ», український газовий сектор потерпає від відсутності структурних реформ. Поряд із необхідністю і пріоритетністю вищезазначених заходів, не слід забувати про основну ціль - забезпечення довгострокового економічного розвитку галузі. В цілому, реформи мають переважно торкатися наступного:[19]

- Покращення загальної регуляторної бази для стимулювання конкуренції та інвестицій, дотримуючись головних принципів реформування, визначених в директивах ЄС щодо енергетики, а саме: обов'язкове розмежування операцій з транспортування та розподілу, законодавчо забезпечений доступ третіх сторін до усіх мереж та поступове відкриття всіх ринків.

[19] Для детальнішої демонстрації цієї думки див. Німецька Консультативна Група(2006). *Енергетичні реформи ЄС: взірець для України!*. Консультативна робота V8.

Додаток 1: Оцінка цін на російський газ в Німеччині.

Основою для прогнозу майбутніх імпортних цін на російський газ в Німеччину є двохетапний регресійний аналіз, що базується на даних про ціну на імпортний газ в Німеччині, нафту світлі та темні нафтопродуктив Німеччині таіндекс індекс цін на сиру нафиту (Brent), індекс цін на нафту-сирець на Лондонській фондовій біржі. Часовий період усіх оцінок охоплює січень 2000-вересень 2008. Місячні дані про ціну спираються на перші доступні дані відповідного місяця. Усі ціни представлені в євро, згідно даних про курси валют, наданих Німецькою біржею (Франкфурт)..

Оскільки ціни на імпортний російський газ в Німеччині прив'язані до цін на світлі або темні нафтопродукти, які в свою чергу залежить від цін на сиру нафту, ми оцінюємо наступні рівняння:

(рівняння I) $P_{l\&h,t} = a_1 + b_1 P_{IPC,t}$

(рівняняII) $P_{gas,t} = a_2 + b_2 \, ma(P_{l\&h,t\text{-}5\ months})_{3m}$

де $P_{l\&h,t}$, $P_{IPC,t}$ and $P_{gas,t}$ є ціни на продукти нафтопереробки, нафту-сирець та імпортований газ в момент часу *t* і a_1, a_2, b_1 та b_2 – коефіцієнти регресії. Ціна на імпортований газ є функцією середніх змінних квартальних цін на нафту з 5-ти місячним часовим лагом. ($ma(P_{l\&h,t\text{-}5\ months})_{3m}$).

В наведених нижче таблиці можна побачити, що обидва рівняння підтверджують високий рівень впливу зовнішніх факторів, які пояснюють 96% (рівняння I) та 94% (рівняння II) змінивідповідних ендогенних величин.

Таблиця А-1: Результати оцінок

Результати оцінювання, рівняння I:

R квадрат	0.9624
Скоригований R квадрат	0.9620
Стандартна похибка	23.3965
Число спостережень	102

	Коефіцієнти	*Стандартна похибка*	*t статистика*	*P-значення (ймовірність)*	*Нижче 95%*	*Вище 95%*	*Нижче 95.0%*	*Вище 95.0%*
Константа	41.30	5.02	8.22	0.00	31.33	51.26	31.33	51.26
IPC Brent Index	4.93	0.10	50.58	0.00	4.74	5.12	4.74	5.12

Результати оцінювання, рівняння II:

R квадрат	0.9399
Скоригований R квадрат	0.9393
Стандартна помилка	1.5401
Число спостережень	99

	Коефіцієнти	*Стандартна похибка*	*t відношення*	*P значення (ймовірність)*	*Нижче 95%*	*Вище 95%*	*Нижче 95.0%*	*Вище 95.0%*
Константа	-5.29	0.61	-8.65	0.00	-6.50	-4.07	-6.50	-4.07
$ma(P_{l\&h,t\text{-}5\ months})_{3m}$	0.10	0.00	38.96	0.00	0.10	0.11	0.10	0.11

Джерело: власні розрахунки

Додаток 2: Моделювання ціноутворення на внутрішньому ринку газу в Україні.

У відповідності з діючою юридичною практикою, ціни встановлені у відповідності до:

$$P = (Pw + Cr) * Ce + T$$

де P –ціна споживання без урахування ПДВ, Pw – оптова ринкова ціна (= ціна імпорту + оптова маржа), Cr – *Витрати на Реалізацію*, Ce – *Цільова Надбавка* та T є плата за зберігання та середні витрати за транспортування та поставку. Для населення, Cr=0 та Pw представлені регульованими цінами продажу внутрішнього газу.

Для розрахунків в даній роботі наступні параметри приймаються за сталі величини:

- Маржа оптової поставки (на рівні 2008 р. 4.1%);
- Довготермінові граничні витрати внутрішнього видобутку газу (на рівні 350 дол./тис. м.куб., див. частину 3.3);
- Різні ставки *Спеціальної Надбавки* (6% для хімічної галузі, 12% для всіх інших галузей, 2% для теплокомуненерго та 4% для населення);
- Плата за зберігання для промислових споживачів залишається на рівні 33 грн./тис. м.куб.

Середні транспортні витрати змінюються, враховуючи те, що більш високі імпортні ціни збільшують операційні витрати (припускаючи, що витрати на паливо становитимуть 60% від сукупних витрат).

У відповідь на вищі імпортні ціни (колонки від (b) до (e) в Табл.2), регульовані ціни для теплокомуненерго та населення, а також *Витрати на Реалізацію* коригуються таким чином, щоб зберегти (позитивний) баланс між втратами від поставки теплокомуненерго та населенню з одного боку, та сукупними доходами від *Витрат на Реалізацію та Спеціальної Надбавки* з іншого (в усіх колонках в Табл. 2, цей баланс утримувався в межах від 900-1000 млн. грн, який можна порівняти з його рівнем у 2008 р).

Список останніх консультативних робіт

1. Інфляція в Україні: Результати емпіричного дослідження та рекомендації щодо економічної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Енцо Вебер, консультативна робота PP 05, Жовтень 2008
2. Житлове будівництво в Україні: Причини поточної кризи та висновки для економічної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Роман Возняк, консультативна робота PP 04, Жовтень 2008
3. Взаємодія між Урядом і Національним банком України: Оцінка поточної ситуації та рекомендації, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук, консультативна робота PP 03, червень 2008
4. Інфляційні очікування: значення та вимірювання, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі, Ярослава Сучок, Оксана Кузяків та Вероніка Мовчан, консультативна робота PP 02, червень 2008
5. Вчимося «плавати»: рекомендації щодо валютної політики України в період переходу до таргетування інфляції, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук, консультативна робота PP 01, червень 2008
6. Державно-приватне партнерство у секторі автомобільних доріг України: Ключові принципи для досягнення успіху, Фердінанд Павел, консультативна робота W16, лютий 2008
7. Реформування поштового сектору в Україні: покращення поштових послуг але не поштових відділень, Ларс Хандріх, Свен Хейтзлер, консультативна робота W15, лютий 2008
8. Як сплачуєте, так і отримуєте! Реформування принципів фінансування лікарень в Україні, Ларс Хандріх, Олександра Бетлій, консультативна робота W14, лютий 2008
9. Міжнародна фінансова криза: Ризики і рекомендації для України, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Вероніка Мовчан, Віталій Кравчук, консультативна робота W13, лютий 2008
10. Україна та ЕВРО-2012. Як гарантувати його економічний потенціал, Фердінанд Павел, Наталя Сисенко, консультативна робота W12, грудень 2007
11. Чи слід мені залишитись, чи слід їхати? Українська міграція в економічному розрізі, Олександр Данзер та Ларс Хандріх, консультативна робота W11, грудень 2007
12. Висока інфляція в Україні: аналіз і рекомендації, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі і Віталій Кравчук, консультативна робота W10, грудень 2007
13. Зовнішні запозичення приватного сектору та зростання кредитів в Україні: Тенденції та рекомендації для економічної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Юлія Полєтаєва, консультативна робота W9, грудень 2007
14. Прорив у приватизації електроенергетичного сектора? Пропозиція Міністерства палива та енергетики, Фердінанд Павел, Олег Крикавський, Інна Юзефович, консультативна робота W8, жовтень 2007
15. Криза німецької системи соціального медичного страхування - уроки для України, Ларс Хандріх, Олександра Бетлій, консультативна робота W7, вересень 2007

Усі роботи можна безкоштовно завантажити за посиланням http://www.ier.kiev.ua/English/papers/papers_eng.phtml. Для більш детальної інформації щодо підписки на нашу регулярну e-mail розсилку, звертайтесь до Аліни Долі: dolya@ier.kiev.ua